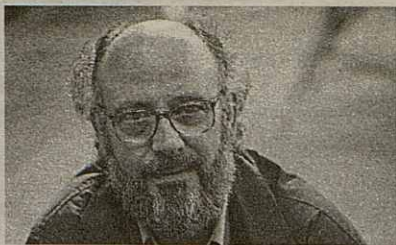

Enllà de l'anècdota

Anton M. Espadaler parla de 'Calaveres atònites' el nou llibre de contes de Jesús Moncada / 4

Tangos i somnis

Cada dimarts del mes d'octubre, l'argentina Elba Picó canta els seus tangos al bas Pastís / 7

Platòmans

La sèrie de TV-3 'Plats bruts' aconsegueix cada setmana enfilarse a les llistes d'audiències / 8

Mà d'obra

SERGI PÀMIES

El ministre de treball Manuel Pimentel ha declarat, amb un somriure de satisfacció centrista, que aviat farà falta mà d'obra. També ha tingut el bon gust de no afegir "barata", potser perquè no calia. La mà d'obra sempre ha estat barata i remarcar-ho hauria estat una redundància. Tot i que, observant l'evolució del mercat laboral i les condicions de treball de moltíssima gent, potser haurem de començar a pensar que existeix mà d'obra a seques i mà d'obra barata, i que aviat la mà d'obra a seques tindrà problemes per trobar feina perquè només n'hi haurà per la mà d'obra barata.

L'expressió mà d'obra, però, s'hauria de revisar. De tant en tant algú diu que cada vegada és més necessària la "mà d'obra qualificada", la qual cosa significaria que, massa vegades, les feines van a parar a representants de la "mà d'obra no qualificada", que deu ser, m'imagino, una mà d'obra tan barata que no se li pot exigir, a més, estar qualificada. L'eufemisme no funciona, doncs. Sobretot quan llegim notícies com la d'aquest jove nord-africà que, amagat als baixos d'un camió, va travessar mil quilòmetres d'Espanya amb l'esperança de trobar feina. Ell ja ho sabia, que no dirigiria cap sucursal bancària i que no presentaria cap programa de televisió ni podria ser ministre, però devia somiar amb una feina que li permetés guanyar-se la vida. I, no sé per què, sospito que les feines de mà d'obra que anuncia el ministre Pimentel no tenen res a veure amb conceptes com "guanyar" i "vida" i que seria més just anunciar que aviat faran falta "matxaques" i "pringats".

REPORTATGE

Imatge de la caiguda del Mur de Berlín, el 9 de novembre de 1989. / LUIS MAGÁN

El mur de Berlín, 10 anys després

Cinc autors catalans analitzen la caiguda del comunisme i la desaparició del 'teló d'acer' amb la perspectiva dels anys transcorreguts

MONIKA ZGUSTOVÁ

Aviat farà 10 anys, el 9 de novembre de 1989, el mur de Berlín va quedar finalment esfondrat, i amb ell periclitaven, a l'instant, els règims comunistes a l'Europa Central i els països de l'Est, que durant més de quatre dècades havien migpartit el mapa polític europeu, tot dibuixant la gràfica metàfora del teló d'acer. Per mesurar les conseqüències d'aquell fet històric des del prisma de Catalunya, amb la perspectiva d'aquests 10 anys convulsos, gens còmodes, el Quadern ha convidat cinc autors catalans que últimament han tret al mercat obres sobre el tema, tant d'assaig com de ficció. Es tracta de Llibert Ferri, escriptor i periodista que ha publicat *Dies de roig i vermell* i *Cròniques postsoviètiques*; Josep Maria Martí-Font, periodista, autor d'*El*

día que acabó el siglo XX; Olga Merino, també periodista i escriptora, autora de *Cenizas rojas*; Jordi Solé Tura, representant d'Espanya al Consell d'Europa, que ha publicat *Una història optimista*, i Ignacio Vidal-Folch, escriptor i periodista, autor de *La libertad* i *Amigos que no he vuelto a ver*.

Pregunta. ¿Com es va esfondrar el comunisme el 1989?

Llibert Ferri. El règim en si portava el germen de la seva autodestrucció. Les empentes, però, van venir de fora: la implantació del neoliberalisme polític a l'Occident —em refereixo a Reagan, Thatcher i la Guerra de les Galàxies— va fer esclatar el sistema comunista.

Josep Maria Martí Font. Abans que res cal dir que cadascun dels països excomunistes és diferent. Abans de la caiguda del mur, des de fora

podien semblar com una massa uniforme, grisa, però no era així. Alemanya oriental va passar al comunisme de seguida després del nazisme i era un estat on una gran part de la població participava en l'espionatge, escrivia informes sobre l'altra part de la població. Els polonesos, fins i tot els alts funcionaris del partit, es van prendre el comunisme com un tràngol de la història per on s'havia de passar i prou. Els hongaresos, molt aviat, el 1956, van intentar treure's el règim de sobre.

Ignacio Vidal-Folch. Una de les pitjors coses de l'antic règim era el fet que et mentessin continuament, i la teva obligació, si volies sobreviure, era fer veure que et creies les mentides.

Olga Merino. I la por, la por constant que tothom tenia.

Passa a la pàgina 2

EL PAIS
AGUILAR

Tu botiquín no está completo sin el Manual **Cruz Roja** de Primeros Auxilios

Patrocinado por GlaxoWellcome

El mur de Berlín, 10 anys després

Ve de la pàgina 1

P. L'esquerra occidental, il·lusionada amb la Unió Soviètica, va contribuir a la llarga durada del comunisme a l'Est?

Merino. No. La culpa la va tenir el desconeixement mutu del que passava, durant la guerra freda. Ells idealitzaven el nostre sistema, nosaltres el seu.

Ferri. L'intel·lectual francès d'esquerra François Furet va dir que la il·lusió pel comunisme va viure molt més temps en l'ànima de l'esquerra occidental que no en els mateixos països comunistes. L'esquerra occidental veia un miratge: la construcció d'una societat justa en aquells països. Sens dubte aquesta actitud va contribuir a fer que els règims comunistes duressin tant.

Jordi Solé Tura. La culpable n'és l'URSS. Es va apoderar d'una meitat d'Europa i aquell bloc, el soviètic, es va estancar econòmicament, políticament, culturalment. Aquesta situació només es podia aguantar a base de repressió: cada vegada que un país del bloc soviètic aixecava el cap, l'URSS el castigava. D'aquí que tots aquells països se sentissin presoners, i amb més raó perquè veien prosperar els seus veïns occidentals.

P. Com es vivia aquesta situació des del PSUC?

Solé Tura. El PSUC, de la mateixa manera que el PCE, ho va viure d'una altra manera que la majoria dels partits comunistes europeus, perquè els nostres eren uns partits clandestins, durament reprimits. Als anys cinquanta, els comunistes volíem lluitar contra Franco i prou. Quan vam veure que existia una política de blocs, ens vam esverar. La direcció del partit es movia entre ambigüitats. Als seixanta, el PSUC era una barreja de comunistes ortodoxos prossoviètics, d'eurocomunistes i de socialdemòcrates. En general, la política de l'URSS ens alarmava. Després de la invasió de Txecoslovàquia, el 1968, es va produir un rebuig clar contra l'imperialisme soviètic.

P. Quan van començar a veure els partits comunistes europeus que el model soviètic no funcionava?

Solé Tura. Abans de la Primavera de Praga estaven enlluernats. Després de la invasió soviètica de Txecoslovàquia tot els partits comunistes importants d'Europa es van desmarcar del model soviètic.

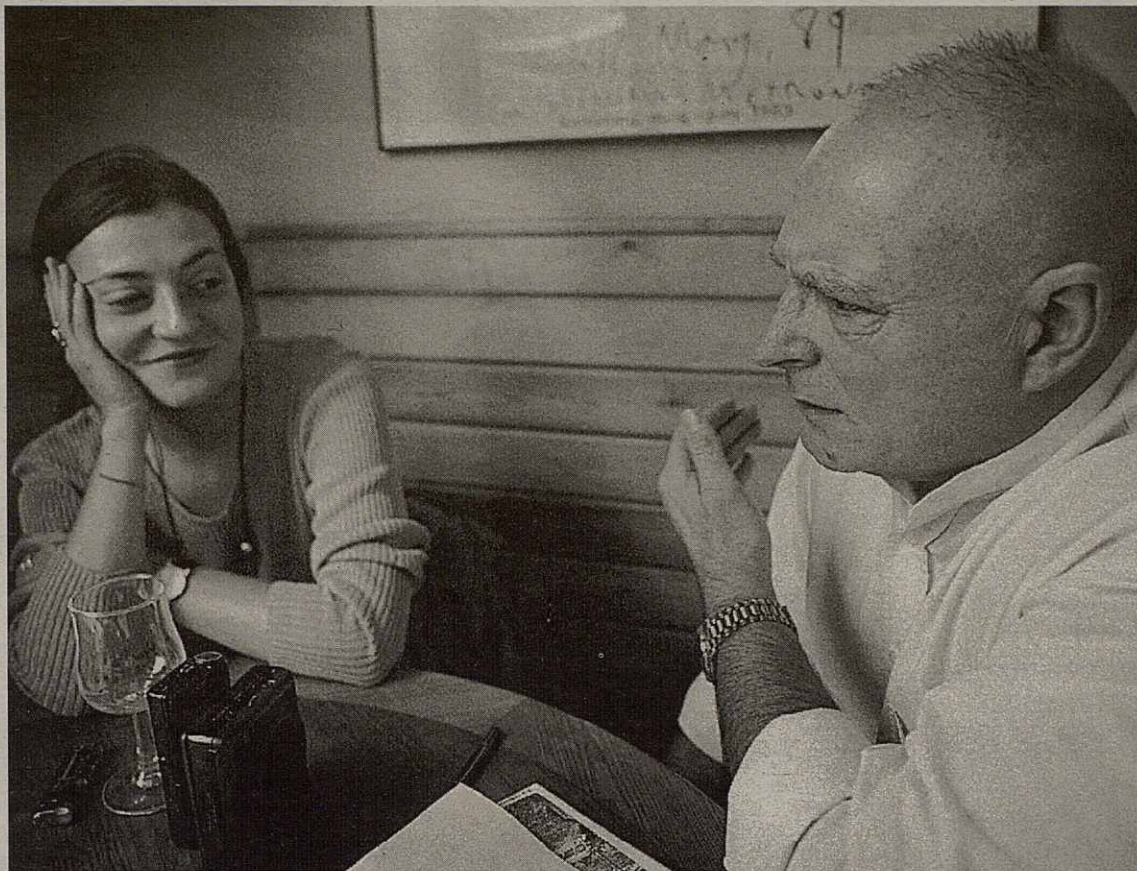
Martí Font. Això em fa pensar en els comunistes de la RDA a l'actualitat, que queden com un partit residual que no juga cap paper real en la política. Estan al marge, però tot un aparell de gent viu d'aquella història. Com els partits comunistes aquí, ara.

P. Des de l'Occident, ¿com es veu la transició del comunisme a la democràcia —i al capitalisme— dels països de l'Est?

Vidal-Folch. Txecoslovàquia pot ser un exemple del que es veu: en 10 anys s'ha dividit el país, s'ha cremat la generació dels intel·lectuals dissidents al voltant de Václav Havel, s'ha perdut la confiança ens els tècnics de l'economia, és a dir en Václav Klaus i els seus, que van liquidar els intel·lectuals dissidents titllant-los de pobres somiatruïtes.

Martí Font. Els països centreeuropeus excomunistes —Hongria, Polònia, Txecoslovàquia, etcètera— no van tenir mai ganes ni necessitat de fer una revolució bolxevic. Van ser envaïts per l'URSS. Ara la situació d'opressió s'ha acabat, i tornen a la normalitat. Rússia i Bulgària ja són una altra cosa.

Merino. En cada país la tran-

A dalt, Olga Merino i Llibert Ferri. A baix, d'esquerra a dreta, Ignacio Vidal-Folch, Jordi Solé Tura i Josep Maria Martí Font. / VICENS GIMÉNEZ

sició és diferent. Pel que fa a l'URSS, a l'Occident falten elements de judici. Els lectors dels diaris no acaben d'entendre, per exemple, com és possible que una superpotència com ara la Unió Soviètica pugui enfonçar-se i caure en mans de la màfia. Potser els periodistes no hem sabut explicar amb prou claredat que les màfies són herència de l'antic règim. Hi ha un gran desconeixement de la realitat d'aquells països per part de la nostra societat. A més a més, estem pagant les conseqüències d'una miopia política enorme des de la caiguda del mur. Havíem d'haver actuat des del primer moment: als Balcans i a tot arreu.

Ferri. En un moment donat, a Occident li va interessar que s'enfonsés l'Imperi del Mal; un cop enfonsat l'Imperi, Occident va deixar que aquells països s'espaïessin tot sols. Ara interessa que els paï-

sos centreeuropeus com la República Txeca, Polònia i Hongria vagin millorant de mica en mica sempre a les ordres del dictat d'Occident. Pel que fa a Rússia, que té l'ar-

sehl, d'acceptar els estats nous de l'ex-Iugoslàvia. I això va ser un error. I Jordi Pujol va fer un discurs nacionalista a Eslovàquia, abans de la divisió de Txecoslovàquia; la cosa va anar tan lluny que l'ambaixada espanyola es va veure obligada de demanar disculpes al president Havel per la intromissió de Pujol en els assumptes interns de Txecoslovàquia.

Vidal-Folch. Pujol va fer el matí paper amb Tudjman, a Croàcia.

Ferri. La qüestió dels Balcans s'hauria pogut arreglar amb crèdits i fomentant una democratització de Sèrbia, no intervenint d'una manera diplomàticament tant directa quan es va produir la independització de Croàcia i de Bòsnia. Ara en trobem les conseqüències. Europa occidental no ha fet mai un estudi o un debat profund sobre el que passa en aquelles so-

cietats. I si l'ha fet, ha estat a nivell acadèmic i les conclusions no han sortit de les quatre parets de la universitat.

Vidal-Folch. El que passa és que a nosaltres, en el fons, no ens interessa el que passa en aquells països.

Merino. No, d'interès, no n'hi ha.

Ferri. ¿Interès? No. ¿Ajut? Al començament s'havia parlat, a Occident, d'un ajut per als països de l'Est, d'un pla Marshall, que, en acabat, ni tan sols s'ha arribat a definir.

Martí Font. Algú va dir: s'han escrit milers de llibres sobre la transició del capitalisme al comunisme i cap sobre la transició del comunisme al capitalisme. Això ho diu tot sobre la nostra ignorància del que està passant en aquells països. A més, hi ha una preocupació per la competència que aquells països podrien representar per a nosaltres, vull dir l'Europa del Sud. Tots els països receptors de fons de cohesió van veure els esdeveniments a l'Est amb temor.

Solé Tura. Jo, en canvi, crec que estem enormement interessats que la transició funcioni, que aquells països s'equilibrin i que s'integrin a la Unió Europea. Jo formo part del Consell d'Europa, com a representant del Parlament Espanyol. Europa està fent una feina magnífica en aquest camp: l'organització ja ha integrat tots aquells països; al Consell d'Europa hi ha 41 països, inclosa Rússia. La nostra feina és la d'unificar els sistemes polítics i jurídics. És una feina enorme però que està donant resultats.

P. ¿Quin és el balanç de la transició a Rússia?

Merino. Les receptes del neoliberalisme polític i econòmic que els vam imposar hi han fracassat absolutament. Roy Medvedev, un historiador rus, planteja el problema: el neoliberalisme s'hi ha implantat sense cap mena de precedent ni transició.

Ferri. Sí. Segons l'ONU, el balanç dels últims 10 anys de neoliberalisme a Rússia són 10 milions de morts. Deu milions de persones que avui serien vives si no fos per la política de desarticulació de les xarxes d'atenció social, la irrupció de la violència de la màfia, la depressió psicosocial...

P. La transició espanyola ha estat sempre una referència als països excomunistes.

Vidal-Folch. Era i és un exemple de com dur a terme un procés pacífic i econòmicament viable alhora.

P. ¿Què s'ha aconseguit, què s'ha deixat d'aconseguir durant els 10 anys de transició a l'Est?

Merino. A l'ex-URSS, res de positiu. D'una banda, el fracàs del neoliberalisme. De l'altra, una polarització tremenda de la societat. Les institucions no funcionen. L'estat no existeix.

P. ¿I la llibertat?

Merino. ¿Per què la vols si no la pots fer servir, si no tens diners per fer res ni anar enlloc, si no tens ni assegurança mèdica?

Ferri. Parafrasejant Lenin: llibertat, ¿per a què? I parafrasejant André Glucksmann: sortir del comunisme, sí, però no per tornar a la història sinó per anar a parar a un mercat de pacotilla, de subhasta estripada. Això és Rússia.

Vidal-Folch. L'any 1990, just després de la caiguda del mur, la gent als països excomunistes sortia al carrer amb unes ganes boges de parlar lliurement... Parlar, parlar i prou. 10 anys després només es lamenten. Això diu molt.

Passa a la pàgina 3

El mur de Berlín, 10 anys després

Ve de la pàgina 2

P. La caiguda del mur va anar acompanyada d'un estat d'eufòria en els països que s'acabaven d'alliberar de l'opressió. Durant la transició es va produir un fort desencís que encara dura.

Ferri. Després de la caiguda del mur hi regnava l'eufòria perquè hi havia il·lusió. Ara, el gran desencís s'està convertint en ràbia.

Vidal-Folch. L'eufòria inicial estava justificada, a més a més d'alimentada per somnis —comprensibles— de prosperitat. Pel que fa al desencís: aquí també el coneixem, es va produir quan passàvem de la dictadura a la democràcia, quan, de la mateixa manera que està passant ara als països de l'Est, vam veure que el sistema democràtic no era una panacea universal.

P. ¿Hi ha nostàlgica del passat, als països de l'Est?

Merino. El canvi és irreversible.

Ferri. Ni Rússia ni cap altre país en el fons no vol tornar al passat. Tot i que és cert que la majoria de la gent, especialment a Rússia, enyorava els serveis socials i les certeses quotidianes —atenció mèdica, escoles, vacances, treball assegurat— que els proporcionava l'antic règim i que ara han desaparegut.

P. Ens alguns països excomunistes s'han fet intents d'identificació dels culpables que van col·laborar amb la policia secreta. ¿És positiu, això?

Merino. Moralment, sí. Però a la pràctica, així es fomenten encara més els odis entre la gent.

Ferri. Sí, és molt difícil. Els antics aparàtxiks comunistes són els que, després de la caiguda del mur, han privatitzat els estats i se n'han enriquit. Són els qui tallen el bacallà. Els banquers d'ara, a Rússia sobretot, són els antics comunistes.

P. Pel que fa Catalunya, a Espanya, ¿no s'hauria de conèixer més sobre els culpables de l'època de la dictadura?

Solé Tura. Seria important recompensar les víctimes del franquisme. Però ¿entrar en el terreny de qui va matar qui? Jo crec que la carnisseria que van fer els franquistes va ser tan brutal...

Martí Font. ...que ningú ho discuteix...

Solé Tura. I molts ja s'han reciclat; a més a més han entrat les noves generacions a l'escena, s'ha produït un canvi de mentalitat...

P. De manera que seria difícil. ¿Els odis ètnics, el separatisme són la conseqüència de la caiguda del comunisme?

Solé Tura. Els atribueixo a les dificultats degudes al canvi, a la forma en què s'ha produït, a la velocitat amb què es mouen les coses.

Vidal-Folch. Els odis ètnics, la poca tolerància, la xenofòbia estan arrelades en la naturalesa humana i es manifesten en el marc d'una economia inestable i de buit de directius. Si agafes el cas de Sèrbia: l'hem bombardejada, és una cosa que calia fer, però... Bombardejar una societat desmotivada, sotmesa a una dictadura rere l'altra... I després de bombardejar-la li diem que hauria de ser més democràtica. Això crea a la societat uns curtcircuits molt importants.

Solé Tura. A l'ex-Iuslovàvia, l'únic recurs que els queda és l'esperança, per vaga que sigui. Cal suportar-ho tot amb estoïcisme.

Vidal-Folch. Sí, però al capdavant... viure en la democràcia és un luxe.

Imatge del mur de Berlín del "petó fraternal" entre Breznev i Honnecker. / AP

Del drama al sentiment

PAU VIDAL

D'aquests cinc experts catalans en "terres de l'Est", quatre coincideixen en el fet d'haver-hi exercit de corresponsals periodístics, mentre que el cinquè, Jordi Solé Tura, va viure en forma d'exili a Romania una mena de corresponsalia política. Però més enllà d'això, l'experiència i el caràcter de cadascú fan que el pòsit que en quedi sigui ben diferent. Per això els rastres literaris expliquen històries de molts colors, encara que el roig sigui el teló de fons de tots.

Cronològicament, el primer a tractar la qüestió en forma de llibre va ser Ignacio Vidal-Folch, en una novel·la que la crítica ha convertit en poc menys que un mite: *La libertad* (Anagrama, 1995). Ambientada a Romania, durant els últims temps del "règim paranoic" de Ceausescu, una sèrie de personatges busquen la llibertat i tots en patiran les conseqüències: "perdent irremediament el sentit de la realitat". Vidal-Folch també va aprofitar les estades a Lubiana, Praga i la RDA per situar tres contes del seu llibre *Amigos que no he vuelto a ver* (Anagrama, 1997).

Després de quatre anys de sequera, el 1999 ha estat pròdig en novetats bibliogràfiques. Josep Maria Martí Font s'ha acostat molt més al gènere del reportatge amb *El día que acabó el siglo XX* (Anagrama), un títol molt significatiu que ja demostra la voluntat de tesi del llibre. Partint d'un episodi singular (un sopar de corresponsals que s'anticipen a la realitat de la caiguda del mur), Martí Font deta-

lla amb molta grapa uns esdeveniments que van canviar definitivament la història d'Europa.

Llibert Ferri i Olga Merino han recorregut al conte per distanciar-se de la visió periodística a què la feina els obliga, però tampoc aquí hi ha coincidència. Als relats de *Dies de roig i vermell* (Columna), Ferri mostra "el drama d'homes i dones, joves i vells, als quals la història, en lloc d'alliberar-los, ha deixat sense esperança". El Moscou convulsiu de Ieltsin, Budapest i Praga enlluernades pel dòlar, Varsòvia captiva del passat, la misèria d'Albània i de Romania i la Iugoslàvia violentada de Milosevic són els escenaris d'uns personatges units per l'obsessió de fugir sense saber com. Per la seva banda, Merino basteix a *Cenizas rojas* (Ediciones B) una història de misteri (una comuna a tocar de la Plaça Roja plena de personatges extravagants) que acaba com una novel·la de sentiments. Però de sentiments ben especials: el de qui escriu el seu nom a la closca dels ous abans de desmar-los a la nevera perquè no li prenguin, els de la peixatera que encara passa el detector de radioactivitat sobre la mercaderia set anys després de Txernòbil...

Finalment, Jordi Solé-Tura té a punt de solfa la primera part de les seves memòries, 1930-1977: *Una història optimista* (Empúries en català, EL PAÍS-Aguilar en castellà,), on explica, entre altres coses, la curiósissimà etapa que va fer de locutor de Radio Pirenaica a Bucarest. El llibre sortirà el mes que ve.

FI DE CICLE

Els nostres assassins

XAVIER BRU DE SALA

Jo no sabia res ... si George Orwell no hagués donat testimoni ... del sistema de terror comunista, els comisaris del qual van liquidar innombrables anarquistes i socialistes..." La frase pertany al discurs de recepció del Príncep d'Astúries pronunciat divendres passat per Günter Grass. Manuel Cruells, entre d'altres, també va explicar una versió no oficial dels Fets de Maig i ha quedat establert que, en la voràgine de la Guerra, la política es debatia a trets. No n'hi ha prou. Avui, ho tenim molt fàcil per saber el nom de cada mort, el calibre i la dedicatòria macabra de cada bomba. Hi ha milers de testimonis recollits sobre els refugis, els en-surts, les angoixes de la població, reportatges sobre els aviadors feixistes que venien d'Itàlia. La Teresa Pàmies ha escrit una lúcida èpica dels joves capitans del nostre bàndol. S'han ventilat els cognoms dels qui van testificar contra Carrasco i Formiguera i s'ha desenterrat el Procés Companys. No n'hi ha prou. Falta molt. Falta la part més dolorosa, la que fa mal, la que exigeix més valor moral: mentre els francesos obren pàgines fosques de la seva història i desenterren la vergonya del seu col·laboracionisme, simbolitzada en el cas Papon, els catalans estem a punt d'oblidar qui eren i com van actuar els nostres assassins.

Julian Barnes recorda que els països, com les persones, es fan el passat a mida. Juli Cèsar va proclamar que són els vencedors els que escriuen la història. ¿Quins guanyadors? Perquè en el nostre cas, n'hi ha dos, i els militars que van guanyar la guerra van perdre la batalla de la raó. Així que, finalment, la Guerra d'Espanya ha estat escrita, i sobretot valorada pels qui la van perdre. Manuel Rivas té un conte commovedor sobre un mestre d'escola víctima de la repressió franquista. ¿Hi ha algú capaç d'escriure la narració del pobre capellà rural català vexat, torturat i mort pels nostres anarquistes, després d'una vida que mereix un monument? ¿Reportatges televisius basats en la memòria dels que van patir les atrocitats? No, mentre no modifiquem els tabús que hem establert sobre el nostre passat. Coneixem al detall els esforços de la Generalitat per salvar les col·leccions del patrimoni, però no disposem de cap inventari de les riqueses artístiques destruïdes de la manera més cega, salvatge, vergonyosa i injustificada. I no tan sols esglésies sinó museus sencers, i d'enorme valor.

Hi ha coses terribles que han passat a Catalunya i enlloc més d'Europa. En aquest segle. I en comptes de revisar-les, d'exigir que figurin en lloc destacat al Museu d'Història de Catalunya, demanariem la dimissió del director si se li acudís explicar-hi —seguint en aquest sentit la seva més que lloable trajectòria— que, com en un joc de perverses nines

Imatge d'una sala del Museu d'Història de Catalunya. / VICENS GIMÉNEZ

russes, els catalans, a més de ser víctimes propiciatòries de la Història, hem estat uns bàrbars, uns indesitjables botxins de catalans. Sovint en nom d'elevats ideals o d'idees més o menys atractives, probablement com a conseqüència d'haver tingut escapçada o anorreada una qualsevol piràmide social o de poder. D'acord, no cal que amaguem els atenuants, però abans hem de deixar de negar-nos els crims. Per responsabilitat moral, perquè va arribant l'hora de ser nacionalment adults —i així com en el passat el subterfugi feia nació, ara és el drama el que fa nació— i perquè cap país, ni cap persona, produeix res de valor artístic i literari si no es furga en les zones d'ombra. En les de veritat.

La Cambra de Comerç acaba d'obrir al públic l'arxiu de la CIIM. Josep M. Cortés hi dedicava unes informades pàgines en aquest Quadern (23.09.99). Els nostres burgesos no s'amaguen d'haver estat uns llepes i uns aprofitats del franquisme en els pitjors anys de la dictadura. Segur que no els agrada sortir així retratats, però ells es fan la foto. En canvi a nosaltres, els intel·lectuals catalanistes i d'esquerra, tot i que molts som descendents de gent que van ser assassinats o dels seus parents i amics, callem i exigim silenci, perquè encara ens pensem que quan els assassins són els nostres assassins, els nostres morts deixen de ser nostres.

LLETRES

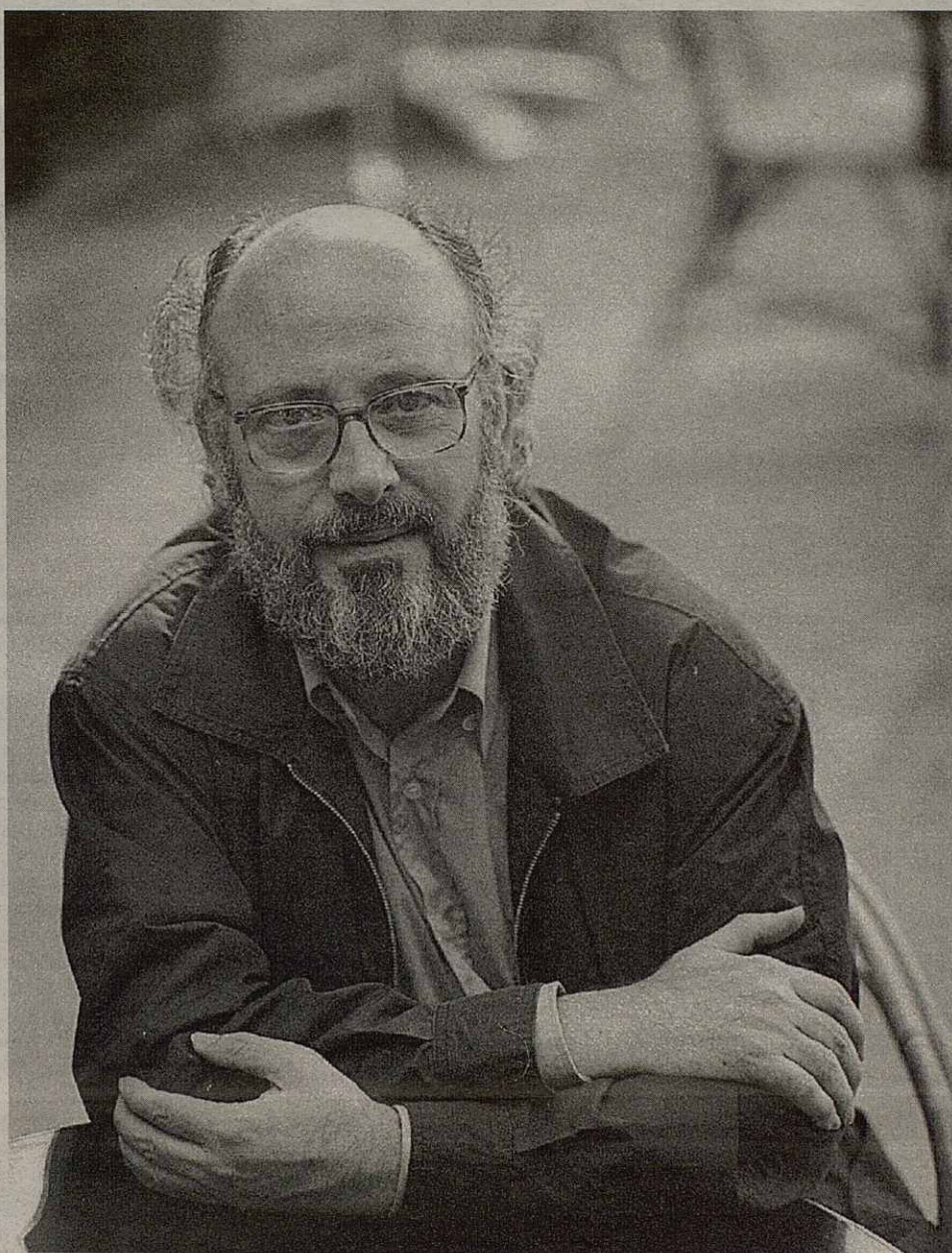
Anècdotes que fan història

ANTON M. ESPADALER

Hi ha el costum de referir-se a la Mequinensa de Jesús Moncada com a un mite, i, en conseqüència, arreu es detecta la temptació de contemplar els seus fets un parell de graons més amunt del que em sembla que correspondria, car aleshores hom demana als seus llibres mequinensans una dimensió transcendent que ni tenen ni persegueixen. Mequinensa, per a mi, és sobretot un record, un lloc que perdura només en la memòria —una potència boirosa, inexacta, que es deixa endur sovint pel caprici— i que en comptes de fugir del temps s'esforça a situar els seus actes en la més comprovable de les històries. Un segle vinculat a una forma de vida derivada de la mina i el riu —*Camí de Sirga*—, un esdeveniment tràgic de 1877 —*Estremida memòria*— o els fets menors que cobren vida als primers llibres de contes. Però com que tot el que queda gravat a la memòria és digne de recordació, no deixa de ser significatiu i important per més petit que sigui.

Mequinensa és també la vila on viuen una sèrie de personatges coneguts, i on els qui s'hi afegeixen demostren ser fills d'un tarannà que identifica sense error la col·lectivitat. Quan aquests personatges volen repassar la petita història, el detall que els manté units passats els anys a d'altres figures i als punts de referència que donen cos a la vila —el jutjat, l'església, els cafès, els molls, el teatre, les fondes, els cementiris—, i fer-ho amb la clau pròpia del record —i de l'enyor— de les coses petites, o sia amb humor, sorgeix un llibre com *Calaveres atònites*.

Un llibre que és hereu de l'anterior —tot i el seu plantejament tan dissimil— en un punt que em sembla, en la perspectiva en què em moc, fonamental: l'aigua-barreig de fabulació i crònica; de llibertat total de la fantasia, de l'autor, per una banda, i dependència extrema del fet concret, per la contrària, fins al punt de convertir-se ell mateix en un nou personatge, amic de confiança de les criatures que passen a net els flocs de la memòria. Aquesta confusió, que dona la volta a vells tòpics literaris, convé, perquè s'hi ajusta de meravella, a l'estatus necessàriament i voluntàriament ambigu de l'univers on sobreviu ara Mequinensa.

L'escriptor Jesús Moncada. / VICENS GIMÉNEZ

Que, per cert, ja no és el del principi. Aquest univers ha crescut, ha pres cos, forma part d'una literatura. Fóra ingenu demanar a un autor conscient que la seva mirada fos la mateixa que fa 15 anys, sobretot perquè el seu lector és el primer a tenir ple coneixement d'aquesta grandària. Crec que aquesta consciència —haver estat salvats i haver entrat a la història, fins a l'extrem de poder dir, com els més alts aristòcrates, que la història no és altra cosa que una successió d'anècdotes familiars— és la responsable primera de l'opció estilística amb què són servits els contes de *Calaveres atònites*.

Ja no es tracta d'aquella trepi-

dant successió d'impressions nítides, en la línia del millor Valle-Inclán —el de *Tirano Banderas*, el del *Ruedo ibérico*—, contrapuntades, com per treure-hi neguit i dramatisme, per una veu equànime tot i que parcial, sinó d'exposicions d'un fragment de la memòria que aspira a convertir-se en part substancial de la història dels diversos personatges. Vull dir amb això que, parlin o escriuin epístoles, els protagonistes que en primera persona fan conèixer un moment singular de la seva existència procuren de donar llum i glòria als seus dits i als seus fets. L'anècdota és discreta, però va circular per la vila, es va instal·lar en el record comú,

i així es va tornar part d'allò que la desaparició de la vila sota les aigües va convertir en història. La manera de dir o d'escriure dels personatges d'aquest llibre de contes ho saben i no ho desmenteixen: si la memòria és també un exercici de recreació, tots s'hi recreen. Hi ha un èmfasi que transforma les insignificances en objectes de clar perfil, que s'adelta a mastegar paraules sense parar, en un desfici xerraire com només es dona al *Tirant lo Blanc*, una frase llarga, d'alta volada, que tracta de no deixar cap racó a l'ombra. El resultat és que al sentit més aviat còmic de les anècdotes s'hi afegeix el valor irònic derivat d'aquesta mirada morosa, que es deixa portar per una ampul·lositat de tramoia.

Humor, doncs, i de bona llei. Sempre hi ha hagut espai per a les diverses formes de l'humor a les obres de Moncada, fins i tot en els moments més aspres. L'humor sempre implica alguna mena de deformació en la relació dels personatges amb ells mateixos i amb la realitat que els envolta. La gràcia especial de Mequinensa és que és possible de viure-hi deixant-se endur per alguna dèria o participant en la del veí sense resultar mai simplement pintoresc. Per això tampoc no crec que sigui encertada la consideració del seu món en aquest aspecte com a costumista. Aquesta és una tendència que actualment només perviu en el periodisme, i Moncada n'està molt lluny. Com també ho està de la visió esperpèntica. Enlloc no descriu els rostres grotescos que es reflecteixen a l'espill concau del *callejón del gato*.

Les vies del seu humor em porten envers aquells que han conduït la seva observació dels homes i de les coses cap a una comprensió irònica de tot plegat, considerant que la ironia és fruit de la reflexió, fins a fer-se una autèntica manera de pensar, i un esforç de la intel·ligència per evitar la maldat i el menyspreu. La ironia té un punt d'humana solidaritat, d'escèptica bonhomia. La de Moncada no em sembla gaire lluny d'aquí. És, per tant, un humorisme que connecta, crec, amb una tradició que en aquesta península es produeix més que res a Galícia. Julio Camba, Wenceslao Fernández Florez. I que té uns magnífics exponents cinematogràfics en els guions de Rafael Azcona, i en les pel·lícules de Cuerda, Berlanga o el primer Fernán Gómez. Si en aquest món hi ha seny no hauria de passar gaire temps abans que Mequinensa —penso ara només en la que s'expressa amb humor— deixés enre-re Calabuig.

Calaveres atònites
Jesús Moncada

La Magrana
232 pàgines

Hay pocas cosas comparables con un buen libro.

Y también están en Crisol.

En Internet: www.crisol.es

Juan Bravo, 38 - Serrano, 24 - P^o Castellana, 154 - Dr. Esquerdo, 70 - López de Hoyos, 141
Goya, 18 - Marqués de Casa Riera, 2 (Círculo de Bellas Artes) - P^o de la Habana, 5 - Galileo, 110

Crisol